

Ämne: BEGRAVNING.

L.U.F. 70

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

BEGRAVNING.

Begravning i äldre tider föregicks av många ceremonier och särskilt var detta fallet i mitten av 1800 talet.

DÖDSBUDSKAPET.

Dödsfallet spreds vanligen genom att det ringdes för den döde varför det så småningom spreds ut till allmänheten genom ryktet, Till släktingar och anförvanter meddelades dödsfallet genom att den avlidnes anhöriga gick och omtalade vad som skett, samt dels genom brev om släktingarna till den avlidne var bosatt på längre avstånd. Vidare lejdes personer som gick omkring och underrättade om dödsfallet. På min trakt bodde på 1860 - 1870 talet ett par systrar i Biskopsberg den ena hette Anna och den andra hette Stina båda med efternamnet Bisp, dessa båda systrar gingo alltid omkring och underrättade om dödsfall på trakten, och dessa hade vissa rotar att underrätta, vidare fanns ytterligare en kvinna ungefär vid samma tid som hette Lotta Holmberg. Men vad sådana kallades för har jag ej hört något berättas om, men att det skulle ske i så väl valda och lugna ord som möjligt det har jag hört berättas om, och den som underrättade fick

varken visa sig lessen eller glad när han kom med budskap om dödsfall, och in-
fick han uträtta det omedelbart, utan det skulle ske i små tempo, och så uträttas
så högtidligt som möjligt, och när ärendet var väl framsagt skulle alltid sägas
"Jag får beklaga sorgen". På min trakt började det flaggas på halv stång i
slutet av 1800 talets sista hälft. Att införa dödsannonser i tidningarna
började även det på min trakt på slutet av 1800 talet, men det var då endast
s.k. förnämre familjer som till att börja med införde sådana, mera allmänt
bruk med att med att införa dödsannonser i tidningarna har tillkommit så små-
ningom från början av 1900 talet. Och de första dödsannonseringar som jag såg
i någon tidning var i en tidning som hette Svenska Posten, och jag vill minnas
att det var omkring 1890, och den tidningen finns ännu och trycks i Jönköping.
Bruket med att sända tryckta bjudningskort började även det på 1890 talet,
och den första som började med tryckt bjudningskort var till en begravning i
Hultsjö på en kyrkoherde som hette Kyrkoherde C.J. Moberger år 1893, och denna
sed infördes av släktingar till honom från Jönköping, och sen har seden så små-
ningom införts till allmänt bruk.
De som alltid bjöds till begravningen var först och främst den avlidnes an-
höriga och släktingar, samt den s.k. "roten", det vill med andra ord säga att

till en begravningsrote hörde alltid vissa gårdar, och alla som tillhörde dessa gårdar blevo då bjudna, men företrädesvis de gifta d.v.s. man och hustru för dem som bodde i gårdarnas avlägsna delar från begravningsgården, i de gårdarna som låg närmast begravningsgården eller i omedelbar närhet blevo hela familjen både små och stora bjudna till begravningen. Sorgen beklagades när någon av den dödes anhöriga träffades av någon utomstående, och de vanliga orden voro "Jag får beklaga sorgen".

DEN DÖDE.

Det första som vidtogs när någon var död, var att den allra först tvättades varefter den döde lades på någon läm, eller i de flesta fall ett sofflock tills kistan hunnit beställas, efter att liket hade tvättats lästes alltid någon psalm och detta skulle alltid den göra som tvättade den döde, och under mitten av 1800 talet hände ofta att det både lästes böner och sjöngs psalmer s.k. "jorpsalmer" vilka ur psalmboken särskilt uppsöktes för dödsfallet, och tillslut den dödes ögon skulle alltid den göra som hade tvättat liket, för att få ögonen slutna lades ofta en femöring på vart öga, för att få munnen hoptryckt lades alltid en andlig bok under hakan, och över ansiktet lades en vit duk, som på sin trakt kallades för "Svetteduken".

ACC. NR M.11113:4LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ganska ofta hände det att den dödes konfirmationsbibel och även psalmbok lades i kistan. Att man lade ullsaxar eller dyl. på den dödes kropp har jag däremot inte hört talas om. Den döda kroppen fick ligga på dödsbädden tills den hade kallnat, då tvättningen ägde rum, vilket alltid var särskilda personer som utförde detta, och det var alltid någon gumma i "roten" som skulle utföra detta, till ex. för Kråkhults och Gränö rotar var en gumma som hette Stina Gustavsson "Gustava-Stina" för Kännestubba o Lönåsa "rote" Karin Jonasson "Jonasa-Karin" detta i Hultsjö. Tvättningen skedde vanligtvis i bädden, varefter liket lades upp på ett sofflock eller dyl. och kallades rätt och slätt för tvättning och en gemensam sed för "roten" sänghalmen som den döde legat på kastades ut och brändes alltid upp på någon åker, de övriga sängkläderna togs vara och tvättades. Mot liklukten placerades vanligen en eller flera pytsar med trätjära under kistan, vi dare hackades ofta enris och ströddes omkring kistan, även plockades skvattram, vilket ansågs kunna ta bort liklukten, en del brände linne trasor, vilket ansågs kunna itaga bort liklukten ganska bra.

Om den döde inte kunde dö, ropades han ut genom fönstret, av någon person som var särskilt kallad till detta.

SVEPNINGEN. Så fort som snickaren fått kistan färdig, sveptes liket och lades

ACC. NR M.11113:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i kistan, och detta kallades på min trakt att "klä liket" och det fanns alltid en sådan person som i varje begravningsrote klädde liken och det var då vanligen denna kvinna kock vid begravningen, och för upplysnings skull kan nämnas att för Lönäsa rote var det en numera avliden fru, Johanna Nilsson född 1864, hon utförde alltid klädseln av liken i roten, samt även i flera rotar samtidigt var hon även litet smått kocka åtminstone på de mindre bemedlade ställena. För Kännestubba, med flera rotar var även en kvinna, som hette Karin Jonasson "Jonasa- Karin" hon sysslade med likklädsel i större skala, och anlätades ofta i många rotar både med likklädsel och även såsom kocka, vid såväl större begravningar som vid bröllop och andra finare kalas. Hon dog i början av 1900 talet. Till klädsel av lik användes flera sorters tyg, beroende om det var rikare eller fattigare hem som den döde var ifrån. Hos till ex. för- mögare folk en sorts vävnad som kallades för socker eller kammarduk, hos den vanliga allmänheten användes endast vanlig domestik, blekt förstås. Ofta förekom att den döde under sin livstid lade undan till sin avelning, såsom linne resp. skjorta, strumpor, vantar o. dyl. Även förekom det ganska ofta att brudgumsskjortan med mera sparades till likklädseln, detta förkom då huvudsakligen i s. k. bättre familjer. Att den döde lades i kistan fullt påklädd hände

ACC. N:R M.11113:6.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

inte ofta, och när det förekom, var det vanligen sådana som hade tagit sina liv för egen hand självspillingar eller sådana som hade "gjort av med sig" på ett eller annat sätt, och att strumpor sattes på likets fötter var alltid det vanliga, men att det hade någon särskild klut för kvinnor eller män har jag ej hört berättas om.. Så fört man fick kistan från den snickaren som tillverkat den lades liket i kistan.. Men att några varken unga eller andra flickor skulle svepts som brudar har jag inte heller hört talas om.. För att liket inte skulle gå igen tog man på den döde ett par strumpor men omvända alltså med "fötet" uppåt benet och strumskäftet "benlingen" nedåt.. Någon gång förekom det även att man band ihop fötterna, men det var vanligt en på sådana personer som i livstiden ansågs ha varit mycket elaka.. Liktornar skulle botas genom att man rörde vid likets fötter och sedan gnedo egna liktornar med den handen som man berört likets fötter med.. Detta berättade en gammal soldat som hette Johannes Zeilon född omkring 1830.. Att man tog av liket ringar och smycken förekom ganska ofta och i all synnerhet om det var dyrbara ringar och smycken togs de alltid av, ringar av simplare sorter fick den döde alltid ha på sig.

ACC. N:R M. 11113:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

LIKKAMMARE

Till likkammare användes flera utrymmen, men det vanligaste utrymmet var en tröskloge enl. visthusbod eller något annat uthus, och till själva likkammaren användes lakan som sattes upp i en fyrkant, och ännu längre tillbaka i tiden gjordes likkammare av enbuskar vilka liksom uppsattes i en fyrkant, och om det fanns fönster hängdes alltid för detta något vitt skynke, och den seden med att göra likkammare av lakan är alltjämt i bruk på min trakt. I likkammaren ställdes kistan på ett par pallar där den fick stå till begravningsdagen. Att kistan ställdes i någon lövsal om sommaren har inte förekommit på min trakt, och inte heller har det förekommit att man tändt ljus vid kistan, åtminstone har jag inte hört något berättas härom. Men att se liket förekom allmänt av både gamla och unga, fast numera är den seden nästan borta, och någon traktering för allmänheten förekom inte utan sådan förekom endast för den dödes släktingar, samt möjligen någon eller några av den avlidnes vänner.

LIKVAKA.

Första natten efter dödsfallet vakades för det mästa, och de som då vakade var alltid den dödes anhöriga, och möjligen någon privatperson som varit med vid själva dödstillfället, vakade även denne tillsammans med de övriga anhöriga.

ACC. N:R M. 11113:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och under det man vakade sjöngs alltid psalmer omväxlande med olika förfrisningar ofta därför att man därför skulle kunna hålla sig vaken bättre. Men att det skulle förekommit dans vid sådana tillfällen var väl knappast tänkbart, åtminstone har jag aldrig hört något berättats härom på min trakt.

KISTA.

Kistan beställdes alltid hos närmaste snickare, så fort dödsfallet inträffat, och den tillverkades av granbräder, och bestod av en bräda till vardera sidan, till botten användes alltid två bräder med en söm i mitten, vilka avsmalnade vid fötterna, men vid huvudet avsmalnades endast litet, för att på mitten behålla båda brädernas bredd. Till locket användes likaledes två bräder, fast något bredare än bottenbräderna, dessa båda bräder möttes åt i övrkantens mitt där de hoplimmades, samt vid sidorna gick alltid en kant av ett par centimeters bredd utanför kistan, på översidan av locket eller rättare skarven lades alltid en med locket längsgående träribba, omkring 5-6 centimeter bred, vilken täckte skarven, och så var kistan färdig för målning, och färgen härtill var av två slag, svart och vit, till barn och yngre målades kistan vit, till äldre personer däremot alltid svart, till den vita färgen användes alltid krita, och såsom bindeämne limvatten, till den svarta färgen användes alltid kimrök likaledes med lim som bindemedel, och om det skulle vara en litet bättre eller förmer

kista sällades alltid kolstybb i färgen medan de andra var färska, så att kolstybbarna fick torka tillsammans med den övriga färgen, någon annan dekoration fanns mig veterligt aldrig på kistorna, inte heller fanns det några järnbeslag på kistorna, beslagen de har tillkommit på 1900 talet, och det kan i detta sammanhang nämnas att kistorna inte fick spikas ihop utan helst limmas i hop, fast det vanligaste var att de pinnades ihop med träpinnar.

På min trakt var det en snickare som skulle vara särskilt specialist på att tillverka likkistor, han hette Sven Dahl, och bodde i Holma Hultsjö, och gick vanligen under namnet "Dahla-Svente", han dog i slutet av 1800 talet, mycket gammal, han både snickrade kistorna och målade dem. Fabrikskistorna tillkom i slutet på 1800 talet och den första kista som var fabriksarbetad på min trakt var då ovannämnde Kyrkoherde Moberger i Hultsjö begravdes år 1893, men kom så småningom alltmera i bruk på 1900 talet. För längre tillbaka i tiden lades ofta en del av den avlidnes ägodelar i kistan, och då särskilt vad militärer beträffar, lades ofta hans värja och pistol i kistan, och när jag var barn hörde jag berättas att i en sodats Johannes Zeilon kista lades tillsammans med en del andra saker ett halvstopp brännvin. I botten av kistan lades alltid hyvelspån, och detta skulle alltid den som hade snickrat kistan medsänt, men vad det skulle vara för har jag ej hört något berättas om.

ACC. N:R M. 11113:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Inte heller har jag hört något berättas om några sådana föremål vid omgrävning. De som tillslöt kista var vanligtvis de som skulle bära den avlidne, och några spikar för tillslutningens användes aldrig, utan snickaren hade alltid tillagat långa träpinna, vilka sutto i locket och var färdiga att slå ned när kistan tillsluts strax innan man skulle köra iväg men den döde till kyrkogården.

LIKBJÄR

Att det funnits likbjär i Hultsjö med flera socknar för en hundra år tillbaka sen har jag hört berättas om, men huru dana de såg ut kan jag ej ge någon upplysning om och från Bäckaby berättas att den siste som bars till graven var en 16 års pojke och han bars av fyra kamrater till honom, och detta skulle varit omkring 1870, och den sista som bars till graven i Hultsjö var en gammal gumma från Rya i Hultsjö som alltid gick under namnet "Kersti på mossen" och detta hände för omkring 100 år sen, men var den bären har tagit vägen kan jag ej ge upplysning på, ty i Hultsjö har inte funnits någon likbjär på de senaste sjuttiofem åren.

LIKVAGN.

I min trakt har liken alltid körts till graven med hästvagn åtminstone de senaste 75 åren. Och då fanns en likvagn, eller rättare likhäck uppe vid kyrkan som fick hämtas där vid begravningar, mot en viss ersättning för varje gång den användes

Gjälva vagnen fick den dödes anhöriga släppa till, och de flesta av allmänheten använde inte likvagnen utan använde sina egna vagnar, och då en s.k. lättare vagn typ som kallades för "enspännare" det vill säga en arbetsvagn av lättare och smärre grova typ än den vanliga arbetsvagnen på denna vagn sattes en häck som i dagligt tal kallades för "kalkhäck" med uppåtböjda stänger längs häckens överkanter tvärs ö-
ver dessa stänger placerades ett hemmagjort säte, och genom att dessa stänger vo-
ro uppåtböjda, tjänstgjorde dessasom fjädrar och blevo därigenom behagligare att åka på, emot den vanliga grova arbetsvagnen, och vid körning av lik kläddes denna häck med små granruskor omkring 30 à 40 centimeter höga, och vanligen en sådan i varje hörn på häcken.

Alldeles exakt tid då likvagnen kom till på min t akt kan jag intr säga, men om-
kring 1865 fanns en likvagn hos en nämndeman A.V. Svensén Lilla Kråkhult Hultsjö
derne man var född omkring 1850, var man kan sluta sig till att likvagnen kom till
min trakt omkring 1850 - 1860 talen, i detta fallet tycks denna vagn ha varit genen-
sam för hela Kråkhults rote. Vid samma tid, eller något tidigare fanns även en så-
dan likvagn vid kyrkan i Hultsjö, och den förvarades i de dåvarande häststallarna
uppe vid kyrkan, denna likvagn tillhörde hela socknen och fick användas av vem som
ville hämta den mot en särskild avgift för varje gång den användes, och skulle be-

ACC. N:R

M.11113:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

...re anmälas till kyrkväktaren "kyrkstöten" och det ansågs som en stor heder att
...använda likvagnen, och denna likvagn eller rättare likhäck bestod av ett s.k. flak
...som bestod av någon sorts groft linne eller hampaduk och svartmålad, och upphöjs
...av sex stolpar en i vardera hörnet samt en i mitten på var sida, vidare fanns det
...ett säte för kusken, hela vagnen var svartmålad, hästarna hölls alltid av dem som låg
...lånade likvagnen, att det skulle finnas någon som hade någon motvilja till lik-
...vagne har jag ej hört talas om, och inte heller har jag hört talas om att det skulle
...vara skadligt för hästarna att användas till likskjuts. Till likvagne användes både
...en och två hästar, men det vanliga var att man använde två hästar och vanligen skulle
...dessa vara svarta, men att dessa skulle utsmyckas något särskilt bland den vanliga
...allmogen har jag ej hört talas om. Hos s.k. förnämre folk användes någon gång
...sorgtäcken på hästarna, och då företrädessvis hos herrskapsfolken till ex. på Björn-
...skog och Dollby herregårdar i Hultsjö, och detta bruk förekom till främst på 1900-
...talet. Sedan kom så småningom bruket med bilar på min trakt att så småningom att
...införas och detta skedde omkring 1920, och den första likbilen som fanns på min
...trakt ägdes då av nuvarande Droskbilägare Arvid Bloom Sävsjö, vilken alltjämt till-
...handahåller likvagn och likbilar för uthyrning, några andra sätt att forsla liken
...till gravarna på har jag ej hört berättas om. Endast för längre tid tillbaka

ACC. N:R M. 11113:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

då liken då liken fördes till graven medelst s.k. klövjning, ensådan klövjestig har kunnat uppbringas främst på Lönåsa ägor mellan Kännestubba och Skruva gårdar i Hultsjö, och fragment efter denna klövjestig har kunnat upptäckas tills för endast 30 å 40 år sen, men nu är den så gott som alldeles borta. Men huru dylika likfärder tillgick kan jag däremot inte ge några upplysningar om.

UTFÄRDSTAL.

Andaktstunderna eller utfärdsbön i sorgehuset håller alltiämt i sig på min trakt och den som håller sådan varierar ofta, beroende på val åsikter dels den avlidne och dels den dödes anhöringar har, i ett fall kan det vara prästen i församlingen dels kan det vara en predikant, eller någon av den avlidnes s.k. trosparti, det senare förekommer mest från 1900 talet. Sådana personers namn har jag ofta hört kallas "Stumpapäst" och även "vedkastapäst". På sådana ställen där prästen höll utfärdsbönen var vanligen hos de riktigt s.k. högkyrkliga befolkningen, och för det mesta åtminstone på 1800 talet hölls alltid utfärdsbönen ute vid den av granar uppsatta fyrkantiga, s.k. "grottan" vari kistan var placerad, och hölls alltid sedah kistan blivit igenspikad, och i samband härmed sjöns alltid psalmer s.k. "jorapsalmer" som för tillfället passade.

ACC. N:R M.11113:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

UTFÄRD.

När den som förrättade utfärdsbönen gick han alltid före kistan till den väntande likvagnen. kistan bars alltid med fotändan före, varför man gjorde detta har jag ej hört något berättas om. Ej heller har jag hört talas om att man brukade kasta något efter kistan, såsom vattenämbar eller dyl. De som skulle bära kistan var, om det var någon äldre alltid de närmast anhöriga, och då först och främst syskonen till den avlidne, så långt de det fanns sådana, vad som sedan fattades ersattes med den dödes närmaste släktingar, och var alltid sex bärare, var det däremot en yngre till, ex, ett barn var det endast två bärare, och alltid två pojkar i den högre skolåldern, varvid den ene bar kistan på armarana, medan den andre gick vid sidan, när så kistan skulle sättas ned i graven hoppade den ena pojken ned i graven och tog emot kistan och satte ned den.

BEGRAVNINGSPROCESSION.

I såväl den åkande som gående processionen, gick alltid de närmast anhöriga först närmast kistan, först kvinnorna, sedan männen, därefter kommo övriga släktingar, därefter de s.k. förnämsta i roten, de fattigas tur kom allra sist. I de vanligaste fall var det alltid tre i varje led, och denna sed förekommer ännu på min trakt. Bruket med prestaver är av ganska gammalt datum, och förekommer rätt ofta ännu på

min trakt vid s.k. högtidligare begravningar, och den senaste begravning med presta-
ver förekom nu i början av år 1949. Prestaverna äro omkring 2 meter långa, stavar
med en svarvad toppkula, omkring denna toppkula hänger ett par band, vilka äro krut-
na i form av en rosett, stavarne äro svartmålade, men toppkulans översta fason guld-
förgyllt, prestaverna äges av kyrkan. Prestaver förekommer inte bland den vanliga
allmänheten utan vanligen enlast för sådana som inom kommunen gjort sig kända
för särskilda kommunala insatser, samt för sådana som vill vara litet förnämre
inom socknen samt för herrskapsfolk i övrigt. Det har också förr i tiden funnits
prestaver i enskild ägo, således ägde herrskaperna på herresätena Björnskog och
Dollby under mitten av 1800 talet på båda dessa ställena egna prestaver, men nu-
mera äro dessa prestaver troligen förkomna ty understecknad har i egenskap av Riks-
antikvariens ombud, gjort vissa inventeringar på båda dessa ställena men har endast
fått det beskedet att prestaverna äro bortkomna. Bruket med prestaver är av myo-
ket gammalt datum och förskriver sig till början av 1800 talet på min trakt, och
på andra orter kanske ändå längre tillbaka i tiden. De två personerna som bära pres-
taverna går alltid före kistan, och om den döde jordfästes inne i kyrkan som nu-
mera alltid är vanligt i Hultsjö, står de prestaverande en vid varlra sidan om
kistan under hela jordfästningsceremonien, när sedan kistan bäres ur kyrkan till

ACC. NR M. 11113:16.

LUNDS UNI
FOLKMINNE
ARKIV

graven går alltid då de prestaverande före kistan till graven. Att något särskilt
burits i någon begravning har jag läremot inte hört talas om på min trakt, men att
det förekommit att det varit särskilda personer som varit lejda att gå före lik-
tåget och sjungit har förekommit även på min trakt, men detta har inte förekommit
på 1800 senare hälft, ty detta bruk upphörde upphörde på min trakt redan på 1850
talet, samma var förhållandet med gråterskorna, detta bruk upphörde på min trakt ör-
nu tidigare. Sedentatt ha spelmän som gick före liktåget var på min trakt inte all-
män utan förekom endast på enstaka ställen, och det har berättats att det i mitten
av 1800 talet skulle förekommit vid begravningar på herresätet Björnskog i Hultsjö,
men vad som då spelades har jag ej hört berättas om varför jag ej kan ge någon upp-
lysning om på grund av att jag endast hört berättas om det. Förr var det alltid van-

-29-

Landskap: SMÅLAND Upptecknat av: Joh. Sjöquist.
Härad: Västra Adress: Lönäsa HULTSJÖ
Socken: HULTSJÖ m. fl. Berättat av: Densamme
Uppteckningsår: 1949 Född år 1883 i HULTSJÖ.

ACC. N:R M. 11113:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

graven går alltid då de prestaverande före kistan till graven. Att något särskilt burits i någon begravning har jag däremot inte hört talas om på min trakt, men att det förekommit att det varit särskilda personer som varit lejda att gå före liktåget och sjungit har förekommit även på min trakt, men detta har inte förekommit på 1800 senare hälft, ty detta bruk upphörde upphörde på min trakt redan på 1850 talet, samma var förhållandet med gråterskorna, detta bruk upphörde på min trakt ännu tidigare. Sedent att ha spelmän som gick före liktåget var på min trakt inte allmän utan förekom endast på enstaka ställen, och det har berättats att det i mitten av 1800 talet skulle förekommit vid begravningar på herresätet Björnskog i Hultsjö, men vad som då spelades har jag ej hört berättas om varför jag ej kan ge någon upplysning om på grund av att jag endast hört berättas om det. Förr var det alltid vanligt att man hade uniformsklädda soldater som gingo före kistan. Indelte furiren vid Kungl. Kalmar Regt. C.A. Liv Lövas Ramkvilla född 1848 död 1919 berättade för mig att han jämte en kamrat alltid gick framför kistan, särskilt vid förnämare begravningar i Ramkvilla. Detta bruk upphörde så småningom, för att helt sluta i slutet av 1800 och början av 1900 talet. I Begravningsprocessionen deltog såväl kvinnor som män, men kvinnorna gingo alltid före männen i processionen ända fram till graven, och processionen var följande, närmast kistan den dödes allra närmaste anhöriga.

ACC. N:R M. 11113:17.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med kvinnorna närmast, därefter den övriga släkten, därefter kommo de rikare och förnämre i begravningsroten, sist kommo den fattigare delen av begravningsroten, samma var förnållandet med skjutsarna, först likvagnen sedan de allra närmaste anhöriga i vagnarna därefter, och så efter hand när till de sista vagnarna, vilka bestod av de som voro bland de fattigare befolkningen, Återfärden gick på samma sätt till sorgehuset. Men att det förekom några uppehåll på vägen till kyrkan, eller att det gjordes något uppehåll ett stycke från kyrkan för att invänta ringningen har jag därjämte inte hört något berättas om. Inte heller har hört något berättas om att det har funnits några sörjstengar som man under vägen till kyrkan satt och sörjde på.

ANKOMST TILL KYRKAN.

Vid ankomsten till kyrkan nedsattes kistan på två pallar utanför kyrkporten. — Och detta bruk användes ännu i min trakt. — varefter prästen och klockaren kommer och möter i kyrkporten, som sedan gingo sjungande före kistan till graven, prästen och klockaren bredvid varandra med prästen till höger om klockaren, detta bruk förekom vid alla begravningar såväl för fattiga som rika. Under sista hälften av 1800-talet fick klockaren alltid mottaga ett visst arvode för begravningen, vilket vanligen utgick i s.k. in natura såsom smör, ost, samt mången gång en s.k. färhog, de psalmer som sjöngos uteslutande vid alla begravningar voro för ändamålet alltid utvalda

ur psalmboken s.k. "jorapsalmer" till, ex. Jag går mot döden var jag går o, s, v,
Bruket med s.k. framsjungning upphörde så successivt, för att numera alldeles upphört,
varför detta har upphört kan jag ej ge någon upplysning på.
på 1800-talet fick ingen självspillings lik bäras genom kyrkporten, utan kistan släpa-
des alltid över ringmuren in på kyrkogården, och i Hultsjö har alltid — och finns
fortfarande en trätrappa över ringmuren för detta ändamål, och den döde fick inte
heller begravas, som det hette i "linjen" utan den skulle begravas i något hörn på
kyrkogården, men detta bruk upphörde vid Hultsjö beträffar redan i slutet av 1800-
talet. I Hultsjö har jag ej hört talas om att begravningsföljet gått runt kyrkan
med likkistan.

JORDFÄSTNING.

För längre fram i tiden eller rättare under 1800-talets andra del förekom begrav-
ningen i allmänhet någon av veckans vardagar, speciellt då onsdagar och lördagar
samt vid de s.k. "Akterdagarna" och var då lika för både fattiga och rika, skedde
jordfästningen någon söndag skulle det vara någon mera bemärkt person, och skedde
då alltid före högmässan, som alltid hölls i samband begravningen. Den första jordfäst-
ningen som skedde i Hultsjö kyrka var 1892, då kyrkoherde C. J. Moberger jordfästes
inne i kyrkan, nästa var 1907 då kyrkoherde F. O. Carlberg jordfästes inne i kyrkan.

Sedan har så småningom bruket blivit allmänt i Hultsjö.

Någon direkt altartjänst förekom endast någon gång, liksom det ännu förekommer någon gång. En prästman tjänstgjorde i Hultsjö på 1830 talet som hette Bengt Rudvall han sjöng hela begravningsmässan vilket inte har förekommit varken förr eller senare. Att det skulle hållits särskild likpredikan för längre tillbaka i tiden det har jag hört berättas om, men var den predikan hölls, om den blev från predikstolen eller från altaret, kan jag ej ge någon upplysning om. Hur man prydde kyrkan vid begravningar i äldre tid kan jag inte ge någon upplysning om, men vid kyrkoherde Mobergers begravning kläddes predikstolen samt altarringen med något svart tyg, likaså brann alltid ett par taljljus både på predikstolen och i altaret. Begravnings eller griftetal hålles numera allmänt av prästerna vid alla begravningar och vid varje lik, och detta sker alltid före jordfästningen. När kransnedläggningen sker inne i kyrkan, som ibland någon gång händer, håller alltid den dödes anhöriga och vänner tal. Likaså förekommer alltid ute vid graven tal av anhöriga och vänner i samband med kransnedläggningen, likaledes sjunges vid jordfästningen såväl psalmer som andra religiösa sånger, men under 1800 talet förekom alltid psalmer. Att någon eller några kastade mull i graven har inte förekommit på de sista 75 åren på min trakt, denna

ACC. N:R M. 11113:20.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sed förekom allmännast under första hälften av 1800 talet. Bruket med att efter jordfästningen kasta ned blommor och kransar förekom redan på 1860 och 1870 talen ^fasän då inte så allmänt. Efter 1900 talets ingående blev det mera allmänt på landsbygden att ha kransar och blommor. Efter 1915 eller 1920 har det blivit mera allmänt att låta kistan stå inne i kyrkan under hela gudstjänsten, vilket beror i stor utsträckning på att begravningsarna numera alltid sker på söndagarna. De sörjande hade alltid och när ännu särskilda platser vid begravningsarna under gudstjänsterna, och dessa platser äro numera de främsta bänkarna i kyrkan, och de sörjande skall alltid sitta kvar under det att allmänheten reser sig under de olika monumentena, under gudstjänsten. Under 1800 talets sista hälft förekom ganska ofta att prästen i sin predikan omnämde den döde liksom i någon sorts personalia, men numera har detta bruk alldeles upphört, och i stället uppläses en liten personalia över dödsfallet efter gudstjänsten.

SJÄLARINGNING.

Denna ringning utföres omedelbart efter dödsfallet, då någon av de anhöriga bad någon av sina grannar att följa med till kyrkan för att tillsammans med väktaren "kyrkstöten" vara behjälplig med ringningen för den döde. Var det en manlig som

ACC. N:R M. 11113: 21.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

som avled börjades ringningen alltid med storklockan, var det däremot en kvinlig, börjades alltid ringningen med lillklockan, likaså var det med klämtningen, för kvinna börjades klämtningen med lillklockan och slogs tre slag på varje klocka med ett slag åt gången, samma var förhållandet med klämtningen för manliga med den skillnaden att klämtningen alltid då började med storklockan. Likaså var det om det var ett barn börjades ringningen klockan 10 f.m. samt om det var en äldre klockan 10,30 och för ^{äldre} skedde ringningen litet längre, och som regel ringades lika länge för både fattiga och rika, men det hindrade inte att ~~det~~ ringades något längre om det var för litet mera bemärkta personer. De gamla såväl män som kvinnor respekterade alltid klockringningen och visade detta genom att männen lyfte på sina huvudbonader och kvinnorna nego vanligtvis tre gånger, samt läste någon kort inlärd bön, så snart de hörde klockorna ringa.

BEGRAVNINGSRINGNING.

Sådan ringning har alltid förekommit och förekommer alltjämt vid alla jordfästningar och denna ringning sker i samband med att prästen möter liket utanför kyrkporten och fortsätter till dess att kistan nedsatts i graven, när så jordfästningen var färdig ringdes det ytterligare, och denna ringning kallades för testamentsringning dessa ringningar ombesörjde alltid väktaren, men skulle alltid ha ett par man ur

ACC. N:R M.11113:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

begravningsföljet för att vara honom behjälplig med ringningen. Till att få använda klockorna behövdes ingen avgift, men däremot skulle väktaren ha en viss om än liten summa för att han ringde vid begravningar, och denna avgift fick merendels betalas efter råd och lägenhet, ofta efter den dödes samhällställning inom socknen, de mera välsituerade betalade givetvis mera än den fattigare klassen.

TACKSÄGELSE RINGNING.

Tacksägelse ringningen kallades den ringning då man gick från graven, och på min trakt kallades även denna ringning för testamentsringning, och denna ringning utfördes även av väktaren med hjälp av personer ur begravningsgästerna, detta bruk är av mycket gammalt datum, men hur gammalt sedan är kan jag ej ge någon upplysning om. Testamentsringningen förekommer alltjämt på min trakt, men förekommer ofta efter gudstjänsten då tillkännagivandet om den dödes ålder, samt gåvor till kyrkan och de fattiga uppläses från predikstolen, och just detta bruk har införts på min trakt omkring 1930 talet.

ÅTERFÄRD.

På min trakt togs aldrig någon annan hemväg från jordfästningen, och att köra gaska fort hem var ju alltid det vanliga, särskilt förr i tiden, och vad själva processionen beträffar, så var den alltid samma ordning som när man färdades fram till

ACC. N:R

M. 11113:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kyrkogården, med de allra närmaste anhöriga först och sedan efter han den övriga släkten, därnäst kom själva "roten" med den fattigare befolkningen allra sist.

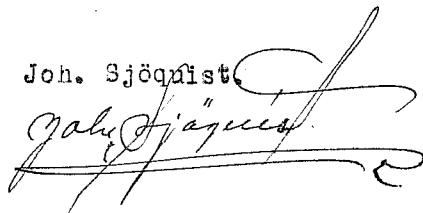
TYDOR AV LIKTÅGET.

voro

Tecken och tydor vid begravningar ganska vanliga förr i tiden, och bland sådana kan nämnas att om kistan lutade åt höger, när den bars från sorgarhuset, skulle det betyda att nästa lik i roten skulle bli en manlig, lutade den däremot åt venster skulle nästa lik bli ett kvinligt, likaså var man noga att se om det var någon som gick tillbaka in i sorgarhuset, sedan man börjat bära iväg kistan till likvagnen, var det en kvinna som då gick in skulle det bli en kvinna som skulle stå lik nästa gång, var det en man som gick tillbaka blev det en man som dog i den roten. Likaså om begravningsföljet av någon orsak råkade stanna under färden till kyrkan framför någon gård, skulle detta alltid båda lik i den gården.

Lönåsa H U L T S J Ö den 25 juni 1949

Joh. Sjöquist.

ACC. N:R

M. 11113:24

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

FORTS. på frågelistan B E G R A V N I N G, mars 1949.

BEGRAVNINGSKALAS.

Kalas vid begravningar har förekommit sedan lång tid tillbaka, och förekommer alltjämt även i nuvarande tid, förr i tiden kallades begravningskalasen för "Joröl", numera heter det endast begravning, och dessa "Joröl" höllas samma dag den döde jordfästes. På 1800 talet och ett gott stycke inpå 1900 talet höllas dessa begravningskalas alltid i två dagar, och på förmögnare ställen ofta i tre dagar, och vid dessa kalas var det alltid en äldre manlig person som var värd i de olika begravningsrotarna, och ett par sådana värdar känner jag till från min barndom den ena var för Kråkhults rote och hette Johan Petter Gustavsson han var skräddaremästare och bodde i Gränö, den andre var en småbrukare som hette Nils Petter Jonasson och bodde i Lönåsa, han var för Lönåsa rote, och båda i Hultsjö, båda dessa män äro för länge sedan avlidna. Detta bruk med värd hålles alltjämt i sig och undertecknad har haft detta uppdrag i över trettio år, fast numera är det inte bara i någon särskild rote som värden fungerar, utan han får tjänstgöra i så gott som hela socknen, och jag tjänstgjorde inte endast i hemsocknen utan jag fick uppdrag från socknarna Asa, Fröderyd, och Skepperstad. De som i första hand

bjödos till "Jorölet" var den avlidnes närmaste anhöriga och släktingar, och var det till ex en kvinna som var död bjödos vanligtvis hennes anhöriga och släktingar var det mannen som avled bjödos i första hand alla hans anhöriga och släkt, var det någon annan av familjen som död bjöds alla släktingarna både på mannens och kvinnans håll, därnäst bjöds hela "kalasroten". På alla ställen som ville anses för litet förmer eller litet förnämre bjöds alltid prästen och klockaren med familjer till "Jorölet", var det i en gård med underlydande och torpare som alltid var fallet på sista hälften av 1800 talet bjödos alltid dessa med till begravningen. Begravningen eller "Jorölet" hölls alltid hemma i den gård där den döde under sin livstid varit bosatt. Några särskilda prydnader förekom inte i begravningslokalen, endast nytvättade vita gardiner upphängdes för fönstren, dessa gardiner drogos igen för fönstren så att hela fönstret täcktes av gardinen, på borden lades alltid vita dukar, men någon annan prydnad förekom inte på min trakt. Och bland de fattigare förekom visserligen kalas men inte några större. Vad maträtterna beträffar på 1800 talet vid begravningskalasen så var det till middag råskalad potatis, hemlagad korv "isterband", kött, lutfisk, ärter, bruna bönor, samt hembrygt maltdricka "svagdricka" och till efterrätt fanns risgrönsgröt beströdd ovanpå med ett kors av kanel, sötost,

samt fruktsoppa, och ostkaka, men det saknades inte risgrynspankaka heller. Förning har alltid förekommit vid så gott som alla kalas, och förekommer alltså på min trakt. Bruket med begravningskonfekt är också gammal på min trakt, men när denna sed kom i bruk eller infördes kan jag ej svara på, ty den seden var i bruk redan på 1850 à 1860 talet, ty min far var före den 28 maj 1853, och han talade om att de hade begravningskarameller under hans barndomstid, denna begravningskonfekt bestod av papperskarameller av svart pappersomslag, med ett märke på ena sidan med en änglabild på, men även märke med gravkors på fanns också, men även märken fanns som var försedda med ett kors, samt övriga bilder som hänsyftade på döden och uppståndelsen, och seden att ha begravningskarameller tillhörde förningen, och förekom vid en begravning i Lövås Ramkvilla så sent som år 1919, men detta bruk har även där numera alldeles upphört. Dessa begravningskarameller serverades tillsammans med esterrätten. I min trakt har aldrig varit sed att använda vin och spritdrycker vid begravningar, men däremot i en närgränsande socken som heter Asa i Kronobergs län förekom så gott som alltid sprit vid begravningarna, men har även där numera så gott som upphört, och att det utbringats någon skål för den döde har jag ej hört berättas om. Att det lästes en

mat eller en bordsbön var alltid det vanliga, samt även sjöngs någon psalmvers både före och efter maten var även det vanliga, ock att läsa till och från maten var ju alltid världens åliggande, likaså att ta uppsalmversen samt leda sången tillhörde också värden. Någon bestämd tid hur länge kalaset skulle hållas på kvällen var aldrig något bestämt, utan detta berodde mest på hur snabb och duktig kokerskan var, hade man till ex, en saktfärdig kokerska kunde kalaset pågå till fram på midnatten, någon gång ännu längre. Att det skulle finnas någon särskild plats obesatt eventuellt för den døde har jag ej hört något berättas om. Mindre vanligt är inte begravningskalasen nu än förr, den enda skillnaden är dels att man inte använder sig av samma mat riktigt, dels att ett begravningskalas aldrig pågår mera än en dag oavsett både rikedom och börd. Och ofta hålles numera "Jorölen" på hotell och restauranger i närmaste samhälle, och vad Hultsjö beträffar så är det Sävsjö som blir mest anlitat vid sådana tillfällen. Anledningen till detta är att man kommer ifrån många av de besvär som ju alltid blir vid en större begravning till ex, tvätt samt upplåning av allehanda saker, såsom stolar och bord samt åtskillig servis, och så slipper man att leja varken kokerska eller servisbiträden. Att kortspel skulle förekommit vid begravningar i äldre tid även på min trakt har

ACC. N:R M.11113:48.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

jag även hört berättas om. Och från ovannämnda socken Asa förekom ganska ofta på 1860 - 1870 talet och till och med senare ganska ofta både superi och kortspel vid begravningarna, men att någon dans förekom har jag däremot inte hört berättas om. Eftergille förekom ganska ofta, men det var endast för de fruntimmer i roten som hade haft förning med sig, ty dessa skulle då hämta sina bunkar resp, skålar. Kan med bestämdhet säga om det möjligen skulle finnas några gamla begravningsräkningar i Hultsjö sockenarkiv, men lovar att göra en undersökning härav, och skall i så fall underrätta Folkminnesarkivet om detta längre fram.

KYRKOTJÄNARNAS AVLÖNING.

Någon extra ersättning för begravningar hade inte prästen, varken för likpredikan eller griftetal. Klockaren däremot fick litet extra avlöning, och denna bestod i huvudsak av in natura, såsom ost, smör, och sovel. Väktaren hade en viss summa för varje grav som han öppnade, samt för han ringade och höljde igen graven, medan bårare och prestaverande hade ingen som helst ersättning.

Vid så gott som alla begravningar uppsamlades alltid s, k, "Kockapengar" vilka roten och gästerna sammanskjöt eller som det hette "Skramlade" till kokerskan.

Likaså gavs alltid vid jordfästningar gåvor, en gåva fick kyrkan och en gåva gavs

ACC. N:R M. 11113:29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

till de fattiga, och dessa gåvor läste prästen upp från predikstolen. På 1800 talet var den bestämda summan 1 banko en krona och femtio öre till kyrkan och tre daler 50 öre till de fattiga, men dessa gåvor hindrade inte att de många gånger fördubblades vilket ofta hände. Den seden är sluttjämt i bruk på min trakt, fast dessa bestämmelser har borttagits, så till vida att numera skänkes så gott som jämt alltid 10 kronor till kyrkan och 10 kronor till de fattiga, kan förstås förekomma någon gång att det endast ges 5 kronor till de fattiga. Dessa gåvor kallades tro-
ligen för testamentspengar, ty prästen läser alltid så här, "I testamente efter avlidna har skänkts kronor 10 till kyrkan och lika mycket till de fattiga". På för-
mognare ställen eller på sådana ställen som ville anses för litet bättre folk,
sick man alltid till de sjuka och gamla, dagarna efter begravningen med litet smak-
bitar, men några penninggåvor har jag inte hört att det utdelades vid sådana till-
fällen, likaså skulle de personer som hade risat för liket på vägen till kyrkan
eller som det sades "gjort vackert" för den döde före likfärden bli bjudna på ef-
terkalas. Några särskilda bestämmelser om vissa avgifter till fattigkassan vid
dödsfall har jag inte hört talas om, utan den summan som lades och som kallade för
testamentapengar tillföll tydligen fattigkassans medel.

ACC. N:R M. 11113:30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

KYRKOGRÄRD.

I Hultsjö så väl som alla andra kyrkogårdar som jag vet om äro inhägnade av den s.k. ringmuren, en stenmur av omkring 1 till 1,5 meter bred, samt omkring 1 meter hög. Några särskilda anordningar för att hindra överklättring har inte förekommit på min trakt, och inte har jag hört berättas om att ringmuren hade någon särskild underhållning. De vanligaste träderna som planterades på de flesta kyrkogårdar var lönnar, så är fallet åtminstone på Hultsjö kyrkogård. Någon särskild ingång för likfölje har jag ej hört berättas om att det funnits på ringmuren i Hultsjö men däremot fanns en liten port som kallades för "prästaporten" troligen därför att prästen kom alltid genom den när han kom och gick in i kyrkan genom sakristian men denna port är numera igenlagd.

GRAVPLATSER.

I Hultsjö har kyrkogården alltid varit delad i olika skift, för grävning vissa år emellan varje skift, men aldrig indelad för byar, utan när det grävdes i respektive skift så var det ingen rangskillnad utan både torpare och bönder begrovs då i samma skift, varvid följden blev att man efter vissa år troligen efter omkring 40 år fick omgräva dessa gravar. Tiden när man började att köpa gravplatser mera allmänt, s.k. familjegravar närrör sig omkring 1870 talet, men är numera helt all-

ACC. N:R M. 11113:31.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

män. I Hultsjö ansågs kyrkogården öster om kyrkan vara mindre hedersam ty där har grävts ganska litet, men numera har den seden försvunnit, varför man begraver där som på den övriga kyrkogården. Någon särskild plats för sådana kvinnor som dött i barnsäng eller dyl. har jag ej hört att det funnits, men däremot skulle funnits i mitten av 1800 talet en särskild plats för barn eller en s.k. barnlinje, och efter vad som berättats mig skulle den linjen på norra sidan om kyrkan, men den sedan med barnlinje användes inte numera. Men i Fröderyd bibehålles den seden med barnlinje ännu. Några särskilda fattigkvarter har heller inte funnits på Hultsjö kyrkogård. Dödfödda barn samt ofullgångna foster passade man alltid på att nedsätta vid sidan av något annat lik som begravdes. Självspillingar och sådan som hade tagit sitt liv begravdes inte i själva kyrkogården utan de begravdes vanligen i ett hörn av kyrkogården, och dessa fick man inte gå igenom kyrkporten med utan de skulle dras över ringmuren, och det finns alltjämt en trappa kvar över ringmuren i Hultsjö, vilken varit just för detta ändamål fast nu har den sedan kommit alldeles ur bruk så att numera får alla lik gå igenom kyrkporten, oavsett de äro självspillingar eller ej. Men i detta sammanhang kan jag nämna att vid insättning av elvärme i Hultsjö kyrka år 1938, då en del av korets golv behövde upptagas hittade rörmö-

ACC. N:R M. 11113:32.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

karna en liten hemsnickad likkista, ungefär 40 centimeter lång, och som jag är Riksan-
tikariens ombud, fick jag i uppdrag att undersöka saken, och vid den närmare under-
sökningen av den lilla kistans innehåll fann jag ett litet ofullgånget foster, och
svepningen var av blågrönt siden, fast det hela var nästan förmultnat, det enda som
fanns något riktigt kvar var själva kraniet, skelettet däremot var tillsammans med
sidenet nästan bara fnöske, efter undersökningen pinnade jag igen den lilla kistan
varefter den nedsattes på samma plats där den upphittades.

De förnämsta gravplatserna ansågs förr itiden vara både till höger och vänster om
ingången till kyrkan. På grund av att Multsjö kyrka är endast omkring 90 år - den
byggdes åren 1859 - 1860 - har det inte varit tal om att någon skulle begravas un-
der koret, men på korgolvet alldeles framför altaret står inristade med stora svarta
bokstäver S. G. B. och det skulle varit en prost som hette Sune Gustav Bolin som
lätit inrista dessa initialer, och att han skulle vara begravd under golvet är knap-
past tänkbart, ty ute på kyrkogården står nämligen en gravvård med detta namn på.

GRAV.

Samtidigt som man ringade för den döde beställdes gravgrävningen hos väktaren "död-
grävaren, och att gräva gravarna på vintertid med djup tjäle var ganska svårt och
dödgrävaren fick använda många medel, bland annat hade han stora breda järnkilar

ACC. N:R M. 11113:33.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

men även eldades i graven så fort man grävde, och den som grävde graven var som om man nämnts alltid väktaren, och graven skulle vara 3 alnar djup, och de ben som kom upp lades alltid tillbaka i graven samtidigt med att den höljdes igen för den som man begravde. Bruket med att kläda graven med granris började så smått att inträda på 1800 talets senare hälft, och för att få graven klädd fick man betala extra till dödgrävaren, men numera är bruket allmänt så nu kläds alla gravar med granris utan särskild ersättning. Att det förekommit att gravarna sandades har jag ej hört något berättas om. Igenskyfflingen förr i tiden skedde av begravningsgästerna innan de gingo från graven och till detta tillhållhölls av kyrkan alltid spadar, och att man vid detta tillfälle tog några tydor har jag inte hört något berättas om. Någon annan smyckning av graven omedelbart efter igenskottningen, annat än kransarna som man hade haft med sig har jag ej hört något berättas om, och dessa kransar lade begravningsgästerna på graven innan de gick därifrån. Och att det förekom att gravarna grävdes för tränga var ofta en vanlig företeelse på 1800 talets sista hälft, och det var alls inte ovanligt att graven var så kort grävd att kistan för att få ner den fick stupa något med fotändan på kistan fick stå på botten medan huvudändan blev hängande på gravkanten. De allra flästa gravarna grävdes i öster - väs-

ACC. N:R

M. 11113:34

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ter, med fötterna mot öster detta därför att idenbalmännas tron var att vid upp-
ståndelsen så skulle enligt den gamla tron frälsaren komma från öster, och då vid
uppståndelsen skulle deras ansikten vara vända mot honom. Men det hindrar likväl
inte att man vid sidan av ringmuren även gräver gravar i norr - söder fast det
förekommer inte ofta. Att någon grav skulle stå ständigt öppen har mig veterligt
inte förekommit åtminstone på de sista 100 åren i Hultsjö.

GRAVVÅRDAR.

På Hultsjö kyrkogård har funnits gravvårdar av både trä, sten, och järn, och de all-
ra äldsta äro givetvis träkorsen, och det har även funnits någon gjuten järnhäll
och så, en sådan finnes över en gammal trumpetare som hette Peter Brask och bodde
i Lilla Portaryd, och levde i slutet av 1700 talet, likaså fanns även smidda järn-
kors, och trä såväl som järnkorsen förkom lika för alla fast det kunde skilja nå-
got vad storleken beträffar, likaså var det litet skillnad på färgen på texten
de som ville mera litet förmer läto förgylla dit texten, men de flesta målade dit
den med svart färg på de vita korsen, och med vit färg på de svarta korsen, och det
finns ännu ett och annat sådant kors kvar, några kors fanns som själva korset satt
på en träsockel nere vid jorden, vidare fanns också kors som också stod på trä-

sockel vari en träplatta var fästad vilken upptog namnet eller namnen på de döda vidare fanns kors vari sockeln var fästad en 10 à 15 centimeter bred bräda som gick rakt upp från sockeln, i vars överända en brädplatta var fästad och på denna var namnet anbrakt, på båda dessa typer var ett par bredare listor påslagna vilka bildade ett tak, men dessa gamla gravvårdar äro så gott som alla borttagna på grund av att de ruttnat ner, samt att de anhöriga inte brytt sig om att vårda gravarna, numera användes endast gravvårdar av sten i alla variationer. Vad de smidda korsen på Hultsjö kyrkogård har tagit vägen kan jag ej ge någon upplysning om. Gravstenar av huggen och slipad sten började så småningom att komma i bruk redan i slutet av 1880 talet i Hultsjö, fast då ganska sparsamt för att så småningom har blivit allmänt bruk numera. till att börja med var det bara de förmögnare som uppsatte sådana gravstenar, men numera sätter alla klasser upp huggna och slipade gravstenar, till att börja med köptes gravstenarna från städerna, merendels genom någon agent, numera finns det gott om sådana stenhuggerier även på landsorten, så att man kan nu få alldeles sådana gravstenar som man vill ha. Någon gång förekommer det att det sätts upp särskilda gravstenar för särskilda personer, såsom till ex. på Hultsjö kyrkogård finns en gravsten i form av en uppslagen bibel för en predikant som hette

Karl. Edvard. Ekelund ,och på Stockaryds kyrkogård finns en gravsten med emblemen hammare och tång för en smed som hette S.A.Pettersson.och det är allt vad jag vet om.Gravvårdar med den dödes fotografi har jag ej hört talas om att det funnits ur bibeln i Hultsjö,men att man valde bibelord bibelspråk citeringar samt även psalmverser förekom ganska allmänt på de gamla gravvårdarna,och de vanligaste bibelverserna var "Se guds lamm som borttager världens synder" samt "Jag är uppståndelsen och livet" med flera,bland de mest vanliga psalmerna var "Si Jesus är ett tröstrikt namn o.s.v. För barn var de vanligaste psalmverserna "En fridens ängel ropar kom m, fl, men numera äro de gamla gravvårdarna av trä dels nedrustnade,och dels genom påfyllning på kyrkogården alldeles försvunnit,därför kan jag ej beskriva något fullständigt,utan det blir endast fragment av vad som finns,ty när inte de gamla gravarna vårdas jämnas kullarna ut ,och de gamla trökorsen tages bort.

GRAVSMYCKNING.

Gravkullar är alltjämt i bruk,och om sommaren pryder de anhöriga kullarna med dels med blombuskar vilka köpas i närmaste blomsterhandel,och dels sättes en bukett blommor i ett glas med vatten på graven.Som här ovan nämnts jämnas kullarna med marken när de inte vårdas.Bestämd tid när man började pryda med blombuskar o dyl.kan

är inte gott att säga, men mera allmänt blev bruket först i mitten av 1800 talets sista hälft, men mera förekommande blev det i början på 1900 talet, och numera förekommer det nästan varje söndag så länge sommaren varar att man går till kyrkogården och sätter blommor på de anhörigas gravar. De allra äldsta blommor som varit planterade på gravarna har varit blå Lupin, men även dessa äro nu i det närmaste borta, särskilt vad Hultsjö kyrkogård beträffar. Krattning förekommer endast där s.k. familjegravar äro, ty där är ju inga kullar utan en plan yta, vilken vanligen är försedd med ett gruslager, eller också med ett lager av s.k. Singel, och runt om dessa gravar är vanligen planterad en låg häck av antingen liguster eller buxbom, och för att inte gräset skall växa igenom gruset eller singeln lägges alltid inunder den ett stycke tjock tjärpapp, ofta lägges även plåt i stället för tjärpapp. De tillfällen som de anhöriga särskilt pryda sina gravar äro först och främst vid pingst o midsommar, men en särskild gravsmykningsdag är alltid den sista söndagen i maj - Mors dag-, vidare finns en söndag på hösten som kallas för gravsmykningsdagen, då samlas mycket folk på kyrkogården för att som det heter "ansa" gravarna. I Hultsjö har kyrkorådet i stort sett inte mycket med vården av gravarna att göra, utan det är i det stora hela väktaren som bestrider denna syssla, och för när-

ACC. N:R M.11113:38.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

varande heter Väktaren Ernst Skog ,och han sköter de flästa gravarna mot viss ersättning för varje grav, och ersättningen är omkring 5 kronor för år och grav, men i slutet av 1860 talet hade den dåvarande väktaren som hette Peter Tall endast omkring 50 öre för grav och år. Angående kransar så äro plåt och pärlkransar alldeles ur bruk, plåtkransar de har ej funnits sedan i mitten av 1800 talet, pärlkransarna däremot brukades så sent som frampå 1900 talet och förekom då ganska allmänt, för att så småningom bortfalla så att numera finns inte sådana kransar alls, men när dessa kransar kom i bruk är svårt att säga ty pärlkransar fanns på Hultsjö kyrkogård redan på 1860 - 1870 talet. På slutet av 1800 talet och i början av 1900 talet köptes sådana kransar hos sådana handlande som hade likutstyrselar att sälja, och på min trakt var den förste som hade sådant att sälja boende i Sävsjö och hette Josua Elving. Dessa pärlkransar fingo ligga på gravarna under vintern, såvitt inte väktaren blev ombud av den dödes anhöriga att ta in den för vintern, och alla dessa pärlkransar som togs in för vinterförvar placerades på golvet över vapenhuset den s. k. "läktarförstun". Förr i tiden sattes ofta brinnande talgljus på gravarna, men under de senaste 60 à 70 åren har inte något sådant förekommit i Hultsjö, men vem eller varifrån denna sed har kommit har jag ej hört något om.

ACC. N:R M.11113:39.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och inte har det förekommit att någon julgran plaserats på några gravar.

ELDBEGÄNGELSE.

Detta bruk har aldrig förekommit innom Multsjö socken, och följaktligen har heller någon urnlund varit upplagd reserverad för på kyrkogården.

FOLKTRO OM KYRKOGÅRDEN.

På hela 1800 talet var folktron om kyrkogården mycket stor, bland annat skulle det på kyrkogården finnas sådana väsen som alltid stod på vakt på den vigda jorden, och ingenting fick man taga på kyrkogården vare sig jord eller blommor, men var det något som man nödvändigt behövde fick man fråga om man fick det, men man fick fråga högt "får jag den blomman" och då var det inte längre farligt bara man hade frågat, och mycken vidskepelse var förknippad till den vigda jorden, och till ex om en illasinnad person ville vara elak mot sin granne, och till ex, ville förgjöra hans bössa så att grannen inte skulle kunna skjuta något med den, skulle man gå till kyrkogården och vid en viss timma på natten gå till en nygrävd grav och ta hem litet mull från denna, och lägga denna i försladdningen i sin egen bössa och skjuta av ^ksottet mot sin grannes plats, så kunde denne sedan inte skjuta med sin bössa ty den blev därigenom förgjord.

ANDRA BEGRAVNINGSPLATSER.

Några andra begravningsplatser annat än kyrkogårdar, men om möjligen frågan andra

gravplatser, såsom gamla gravfält från Vikingatiden, ty i Hultsjö finns med säkerhet åtminstone två större sådana, det ena ligger på ägorna till Hultsjö prästgård och det andra på hemmansägare Hjalmar Nilssons ägor i Holma. Den plats som någon blivit mördad eller på annat sätt dött en onaturlig död, var alltid föremål för särskilt beaktande och på något sätt hållen i vördnad, ty när man gick förbi den platsen skulle man alltid kasta på något såsom riskvistar grenar stakar och även om intet annat fanns kastade man dit en sten, varför det alltid vid en sådan plats blev en stor hög med allehanda bråte. En sådan plats fanns under min barndom vid ett väggkors på vägen mellan gårdarna Sjöända i Asa och Stora Skog i Hultsjö, fast numera finns endast svaga fragment efter denna bråtahög.

Att någon skulle begravas till ex, vid vägskäl, i kärr eller dylikt har i min trakt inte förekommit. Men från en herregård ett par mil söder om Tranås som heter Stjerneborg berättas att en friherre troligen Hermelin ? låtit begrava sig i skogskanten nära gården. Och omman reser stambanan mellan Tranås och Nässjö ser man ett stycke från järnvägen något sorts hus, och detta skulle enligt sägen vara gravsten, men som sagt om detta ägor med sanningen överensstämmande, kan jag inte garantera utan jag stöder mig härvidlag endast på sägnen.

BÅRHUS.

Något bårhus har inte funnits i Hultsjö. Bisättning av den döde förkommer däremot rätt ofta, och att prästen då är med förekommer också, men någon sorgeshögtid föreligger inte utan prästen läser vanligen någon bibelvers samt sjunger någon psalm.

MAJNING.

I stugan upphängdes alltid vita gardiner för fönstren, och vid vägen på båda sidor från förstugebron till gårdsporten uppsattes alltid granbuskar omkring 6 å 7 alnar mellan varje buske, vidare sattes en lång enbuske vid vardera sidan om ytterdörren, fint ris hackades och ströddes på vägen mellan buskarna. Att risa vägen till kyrkan vid dödsfall är ett mycket gammalt bruk, och förskriver sig till början av 1800 talet, möjligen ännu tidigare. Materialet till risningen var alltid fina granriskvistar, och detta användes både vinter och sommar, och risningen förekom endast framför de hem där liktåget gick fram på vägen till kyrkan.

I äldre tider trodde man att risningen skulle ha till uppgift att hindra smådjävlar att komma och röva bort själen, och för detta ändamål finhackade man riset och lade det ofta i form av ett kors ty sådant kunde inte smådjävlar komma över utan måste de därför plocka upp allt riset för att komma fram, och på så sätt togs deras tid i anspråk, så att prästen fick tid att jordkasta den döde, men det fick

lov att vid risningen vara både kors och krans. Men på senare tid risas det som en hedersbetygelse, dels för den döde och dels för hans anhöriga efterlevande. På alla granar som uppsattes knäcktes alltid det översta toppskottet. Vidare gjordes och görs ännu äreportar, förr i tiden gjordes alltid två sådana en vid stugdörren och den andra vid gårdsgrinden, numera uppsattes inte mer än en äreport vid gårdsgrinden, och denna äreport går alltið grannarna till den döde och sätter upp om aftonen före begravningsdagen, samtidigt som de "klär" i övrigt till begravningen och i detta att "klä" ingår även att sätta upp buskar och dyl. detta göra de utan att bli ombedda därtill. Att någon särskild gått före liket och strött ris har jag ej hört något berättas om, men däremot på morgonen begravningsdagen strös alltid finhackat ris på vägen mellan förstugudörren och gårdsporten, och detta ris hackas av grannarna dagen förut i samband med den övriga klädseln till begravningsdagen och detta finhackade ris utströs på begravningsdagens morgon av någon av de anhöriga, ofta av någon av personalen som skall passa på begravningen.

KRANSAR OCH MINNESTAVLOR.

När kransarna började att komma i bruk är ganska svårt att säga, ty efter vad jag har mig bekant, är seden ganska gammal åtminstone på min trakt. Ty min far var född den 28 maj 1853 och han talade om att i hans barndom användes kransar vid begrav-

ningar, men på den tiden användes inga kransar från några trädgårdsmästare utan det fanns möjligtvis någon gumma som tillverkade kransar vilka beställdes hos henne i övrigt tillverkades kransarna i hemmen, och materialet till dessa kransar var en växt som kallades för lumner eller "jämne" och växer i skogskanter eller i fällkanter. Och även kransar av bleckplåt fanns förr i tiden, och då vanligen i samband med minnestavlor av likaledes bleckplåt, i Hultsjö har inte funnits några sådana minnestavlor, men däremot i Hjärtlanda finns förvarade sådana gamla blecktavlor, och sänder i detta sammanhang en del av sådana minnestavlor till Folklivsarkivet för avfotografering. Huruvida dessa minnestavlor har varit upphängda i kyrkan eller varit upphängda i hemmet kan jag ej med bestämdhet säga, men vad det visar så ser det ut som hade de varit upphängda både hemma och kyrkan, ty som Folkminnesarkivet får se är det hål på en del i båda ändarna, samt även på sidorna i dessa tavlor., och någon närmare beskrivning utesluter jag härmed, på grund av att Folkminnesarkivet får närmare studera tavlorna när de anländer. Men att någon av dessa minnestavlor kunde förvaras i hemmet sluter jag mig till därav att i min barndom på 1880 talet fanns hos en gammal gumma i Kännestubba Hultsjö som hette Britta Karin, vad hon hade i efternamn kan jag ej säga, men som sagt där fanns en oval tav-

ACC. N:R M. 11113:44.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

la hängande på väggen i rummet, och efter vad jag kan dra mig till minnes var det en psalmvers på den, nu är både den gamla gumman och stugan borta för länge sedan. Sådana personer som tillverkade sådana minnestavlor känner jag endast till en sådan och han skulle hetat Rundbom och bott alldeles intill Hultsjö prästgård.

SORGDRÄKT.

Från dödsfallet anlades alltid svart klädsel av såväl man som kvinna, och om det var någon annan färg i klädseln skulle det då vara vit färg, någon röd färg fick inte förekomma, och denna sorgdräkt om möjligt bäras rtt år efter begravningen, om det var en nära anhörig som var död. Förr i tiden hade kvinnorna alltid vitt förkläde och förr i tiden bar alltid kvinnorna huvudkläden, vid sorg var dels svarta och dels vita s.k. "silkekläde" och var vanligen det silkekläde som vederbörande fått vid sin konfirmation, alltså de som hade fått vitt kläde bar det vid begravningar, de som hade fått svart bar detta vid begravningen, men i vardagslag användes i huvudsak under sorg tiden huvudkläden av rutigt bomullstyg i färger svart och vitt. Bruket med sorghatt började på min trakt omkring slutet på 1800 talet, men varifrån eller vem som införde denna sed kan jag ej ge någon upplysning om, till sorgsdukar hade man alltid en vit med en svart kant omkring "Begärning" denna

duk var också i stort sett av bomullstyg.

Om det var någon nära anförvant som var död användes alltid förr i tiden ett svart omkring 10 à 15 centimeter brett band omkring venstra armen, och någon gång även ett smalt band om hatten också, detta band kallades på min trakt rätt och slätt för sorgband. Och bruket med dessa band böttjade på min trakt på 1870 - 1880 talet och den förste som jag såg bära ett sådant band var en nämndeman A.V. Svensson L:a Kråkhult Hultsjö, och var omkring 1887, och sorg bandet skulle bäras ett år efter begravningen, men det var ju knappast några som bar det så länge heller, och bandet bars på samma arm av både män som kvinnor. De första sorgbanden var av ett sorts tyg som kallades kläde, vilket senare ersattes med s.k. "Crepetyg", det allra senaste sorgbandet är numera endast ett tumsbrett svart klädesband som bäres på rockuppslaget, damerna bär det på kappuppslaget, och denna sed har börjat på 1930 talet. För längre tid tillbaka var det alltid bruk att alla gästerna skulle vara svartklädda vid begravningsdagen, och den seden håller fortfarande i sig särskilt vad de äldre beträffar, men med barnen är det numera inte alldeles så noga vad kläder de har.

SORGTID.

Sorgtiden skulle vara efter en nära anhörig omkring ett år efter begravningsdagen och det var likadant vare sig det gällde make, föräldrar, eller syskon, för avlägsnare

ACC. N:R M.11113: 46.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

släktingar blev det vanligtvis inte så länge, och för att visa att man hade sorg skulle man den närmaste tiden efter begravningen ingenstans gå, och särskilt undanhöll man sig från större tillställningar vare sig det gällde kalas eller annat. Efter att en tid gått efter begravningen började man så småningom lätta på sorgtiden började man att gå på någon bjudning, o. dyl, vilket inte ansågs vara passande under den första tiden efter begravningen, för att så småningom återgå till de gamla vanorna igen.

BORGELIG BEGRAVNING.

Någon sådan har inte förekommit inom Hultsjö, men i grannsocknen Stookaryd har förekommit någon gång på senare tiden, och hur mycket som skiljer den från de andra begravningarna kan jag ej säga, men vid frikyrklig begravning vilket jag här menar, är skillnaden den att officianten i stället för de tre skovelarna mull vid jordfästningen lägger på kistan tre liljor, en för varje skovel mull, och så har jag hört berättas att ritualen läses inte riktigt lika som när en statskyrkopräst förrättar jordfästningen, detta är det enda som jag kan upplysa om.

ORDENSBEGRAVNING.

Någon ordensbegravning har inte förekommit på min trakt.

MILITÄRBEGRAVNING UTLÄNDSKA MEDBORGARES BEGRAVNING.

Dessa båda frågor måste jag lämna alldeles obesvarade ty mig veterligt har inte

ACC. N:R M. 11113: 47

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

förekommit varken av det ena eller andra slaget.

BEGRAVNINGSKASSOR. OCH ENTREPRENÖRER.

Någon direkt begravningskassa finns för närvarande inte, men på 1880 talet bildades en s. k. nykterhetskassa i vilken ingick såväl begravningshjälp som även sjuknjälp, men denna har nu uppgått i en annan regim, och nuvarande ordföranden som även är kassör i denna kassa heter Josef Toll adress Slagetorp Hultsjö. Till en början var denna kassa uppdelad i olika klasser, så att vid dödsfall utbetalades i en klass 1,200 kronor medan i en annan klass utbetalades endast 600 kronor beroende på hur stor premie medlemmarna hade lagt i de olika klasserna.

Slut på frågelistan BEGRAVNINGAR.

Sänder i sammanhang med detta svar 5 styck gamla minnestavlor som jag lånat från Hjärtlanda, vilka när Folkminnesarkivet avfotograferat dem, torde godhetsfullt återsändas till undertecknad.

Lönåsa H U L T S J Ö i juli 1949.

Joh. Sjöquist.

Joh. Sjöquist
Ombud för Folklivsarkivet i Lund.